

זכרון עולם

האשה החשובה ודפנת צדקה וחסד מרת **ורדה שניצר** ע"ה ב"ר מאיר ז"ל תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי רב פעלים רודף צדקה וחסד מרת **משה שניצר** ז"ל ב"ר מנחם מנדל ז"ל תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב כולל "סנה משה" ע"ש הר"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש למגידי שיעור "דף היומי" 03-5775333

חתימת סופר 3 תד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

בס"ד, כ"ו שבט תשע"ה

מסכת כתובות י"ג - י"ט ♦ אבות ג', ח' - ג', י"ב

גליון מס' 821

השבוע בגליון

♦ השידוך - התחלת הנישואין

♦ לאן הובילו את הכלה בבוקר יום החתונה?

♦ עריכת שתי חופות לחתן ולכלה

♦ יהודי רשאי למסור את נפשו על קידוש ה'; אם אינו חייב לעשות כן?

♦ האמנם בתולה נשאת ליום הרביעי?

♦ כתובה - מדאורייתא או מדרבנן?

♦ פרטים מעניינים על אודות שטר הכתובה

♦ כתיבת הכתובה על נייר משתמר

♦ מתי תקנו לכתוב את הכתובה?

♦ מדוע המילה הראשונה בכתובה - גדולה ובוטלת?

דבר העורך

מכתב לאבא

מכתבים רבים הצטברו על שולחן המערכת. לכולם - תודה.

לפניכם אחדים מהם, הטובים שבטובים.

בקרבת קברו של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, מחולל ומייסד הדף היומי, רכש יהודי יקר חלקת קבר, לו ולבני משפחתו, ברצותו להטמן למנוחת עולמים ליד רבי מאיר שפירא זצ"ל. רבי ברוך מרזל ז"ל היה שמו, ניצול שואה שאת חייו הבוגרים עשה בצרפת ולאחר יציאתו לגימלאות עלה לארץ ישראל והתיישב בשכונת קטמון שבירושלים.

על הקשר המיוחד שלו עם "הדף היומי", מספר לנו במכתבו קרובו ר' ש. מ. הי"ו.

לכבוד גליון מאורות הדף היומי.

הריני מעביר אליכם מכתב למערכת עם סיפור מדהים של אדם שלמד "דף יומי" במחנה אושוויץ. שלום רב.

בהתקרב האירצייט של ר' ברוך מרזל, הריני כותב לכם מעט על דמותו המופלאה. בזכות אמונתו וכוחות רוחניים יהודיים כבירים, שרד ר' ברוך את השואה, כולל ארבע שנים כאסיר, ביניהם שלש שנים באושוויץ.

לאחר שעלה לארץ ישראל נפגשתי עמו, ונפעמתי מדיעותיו בתורה.

ר' ברוך נולד בפולין וגדל בבית חסידי שורשי. הוא הרבה להזכיר ולצטט את ר' ישראל מהוסיאטין זצ"ל, ור' ישראל מטשורקוב זצ"ל ור' מאיר שפירא זצ"ל, חסידו. הדבר הראשון שעשה כשעלה לארץ ישראל היה לקנות חלקת קבר לעצמו ולבני משפחתו קרוב ככל האפשר לציון מקום קבורתו של רבי מאיר שפירא זצ"ל.

פעם שאלתי את ר' ברוך, "מתי למדת? הרי בגיל צעיר נלקחת על ידי הנאצים ימ"ש לעבודת כפייה ולאשוויץ?".

דף יז/א מעבירין את המת מלפני כלה

לאן הובילו את הכלה בבוקר יום החתונה?

הגמרא עוסקת במקרה הבא: כלה יוצאת מבית אביה אל חופתה, ובה בשעה יוצאת לווייה האמורה לעבור בדרכה של הכלה, והן את הכלה והן את המת מלווים אנשים רבים. כיצד ינהגו? הרי שתי הקבוצות, השמחה והבוכיה, מעדיפות שלא להתערב אלה באלה? ובכן, על מובילי הלווייה ליסוג לדרך אחרת לכבוד הכלה, שתוכל לעבור באין מפריע. אמנם, אין זה מכבוד המת, אך כבוד החיים - הכלה, עדיף (שיטה מקובצת).

המעין בדברי בעלי התוספות (ד"ה ת"ר מעבירין) ימצא את הדברים הבאים: "וכן **בבוקר, כשמוליכים הכלה לבית החתן**, מוליכין הכלה תחילה אם יש מת בעיר או יקברוהו קודם שיגיע הזמן דהכנסת כלה". מהו מנהג זה להוליך את הכלה, בבוקר?

כאן רמזים שרידיו של מנהג עתיק שנהג בתפוצות ישראל ובמהלך השנים נשתקע.

עריכת שתי חופות לחתן ולכלה: במסכת סופרים (פרק ט' הלכה י"א) אנו למדים, כי "נהגו רבותינו לומר בבוקר ברכת חתנים... וכן בערב קודם סעודה". בבוקר, התרחש, איפוא, מאורע הקשור לחתונה שנערכה מאוחר יותר, בערב. בתשובות הגאונים נאמר (תשובות רב שר שלום גאון סימן קי"ז), כי בשיבת רב שרירא גאון נהגו בבוקר יום החתונה להכניס את החתן לחופה ולברך שבע ברכות, ובערב ערכו שוב חופה ובירכו שוב שבע ברכות. אף בעל תניא רבתי, ספר קדום, כותב (סימן צ') על "אותן שמברכין ברכת החתנים שתי פעמים ביום החופה...". ואילו רש"י (בתשובותיו, מחזור ויטרי סימן תפ"ח וספר האורה, עמוד 180-171) מוחה נגד מנהג זה וכותב כי אין לברך פעמיים באותו יום.

אכן, המנהג לברך פעמיים, בשתי חופות, בטל כבר באותם ימים, אך בקהילות אשכנז ובקהילות נוספות המשיכו לערוך חופה בשחרית, בלא ברכה. היו מוליכים את הכלה מבית אביה אל בית החתן, או למקום שיועד לכך, ובמעמד זה לא בירכו מאום. בערבו של יום ערכו חופה נוספת, בה נערכו גם הקידושין.

לפי מנהגם, החופה - הכנסת הכלה לרשות החתן - קדמה לקידושין. המרדכי (סימן קל"ב) עומד על כך וכתב, כי אכן אין חובה להכניס לחופה לאחר הקידושין, ולא עוד, אלא שלפיכך נתקן נוסח הברכה "מקדש עמו ישראל על ידי **חופה וקידושין**", לפי שהחופה אכן נערכה לפני הקידושין.

עם השנים השתנה המנהג ממקום למקום. בפולין נהגו ש"הולכים כל הקהל עם החתן או עם אביו ומיודעיו בשחרית, לכסות ראש הכלה" (דרישה יו"ד סימן שמ"ב ס"ק א', ואהע"ז סימן ס"ה ס"ק א').

זעילוי נשמת

הר"ר **יצחק דורמבוס** ז"ל ב"ר מרדכי ז"ל

נלב"ע ל' בשבט א' דר"ח אדר תשנ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **יוסף רוזינגר** ז"ל ב"ר אברהם שמשון ז"ל נלב"ע כ"ה בשבט תשס"ב

מרת **חנה (הלן) רוזינגר** ע"ה ב"ר אהרן ז"ל נלב"ע כ"ח בטבת תשס"ב

תנצב"ה

הונצחו ע"י נכדם הר"ר **דביריג** שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **יוסף שטרן** ז"ל ב"ר שמואל ז"ל

נלב"ע כ"ט בשבט תשמ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

הבחור **אור סירוטקין** ז"ל בן יבדלחט"א ר' יואל ומוריאל הי"ו

נלב"ע כ"ח בשבט תשע"א **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

על מנהג זה מספר גם הב"ח (אה"ע"ז סימן ס"א). כך כותב הבית שמואל (סימן נ"ה סעיף ה'): "בבוקר מכסין ראש הכלה בסודר ולערב בעת הקידושין וברכת חתנים פורסין יריעה על גבי כלונסאות". יש לציין שבאשכנז נהגו לעשות כן עוד לפני התפילה! בעת שהשמש השכים את הציבור לתפילת שחרית, הכריז גם על חופה העומדת להתקיים.

דף יט/א יהרגו ואל יחתמו שקר

יהודי רשאי למסור את נפשו על קידוש ה', אם אינו חייב לעשות כן?

משפט קצר בגמרתנו העסיק את גדולי ישראל לדורותיהם.

הבה נלמד את גמרתנו.

כלל בהלכות עדות אמר רבי מאיר: עדים החתומים על שטר, אינם נאמנים לומר שחתמו עליו מפני שאויימו כי אם לא יעשו כן - יירצחו.

הגמרא מביאה שרב חסדא סבר, כי רבי מאיר נקט כלל זה מפני שלדעתו "עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו - יהרגו ואל יחתמו שקר". כלומר, עדים שאויימו ברצח אם לא יחתמו על שטר שקרי, עליהם להרג ולא לחתום עליו. רבא תמה על הדברים, שוודאי רשאים הם לחתום על השטר השקרי, שהרי אין דבר העומד בפני פיקוח נפש, למעט שלש עבירות החמורות.

בדעתו של רב חסדא, שעל העדים למסור את נפשם כדי להמנע מחתימת שקר, מתחבטים הראשונים, האמנם?! היה עליהם למסור את נפשם כדי להמנע מעדות שקר? הן כלל נקוט בידינו, כי רק על שלש עבירות החמורות חייב אדם למסור את נפשו!

יש מגדולי הראשונים שפירשו, כי אף לדעתו ודאי אין חובה למסור את הנפש כי אם על שלש עבירות החמורות, אך מידת חסידות היא לעשות כן. לפיכך, אין העדים נאמנים לומר: חתמנו שקר ולא נהגנו מנהג חסידות. על כך חלק רבא ואמר, כי אמנם מידת חסידות למסור את נפשו על כל איסור, אך מאחר שאין חובה בדבר, מדוע שלא נאמינם? (ראה רמב"ם, ועיי"ש ביאור נוסף שדוהאו).

כאן למעשה נגענו במחלוקת ראשונים יסודית, שנחלקו בה הטור והרמב"ם, אם יהודי רשאי למסור את נפשו על קידוש ה', גם כאשר אינו חייב בכך. וכגון, אם נכרי כופהו לעבור עבירה בצנעה, שלא בפרהסיה, מעיקר הדין אינו צריך למסור את נפשו, אך האם מותר לו לעשות כן?

הטור (יו"ד סימן קנ"ז) פוסק: "כל העבירות" חוץ מג' עבירות, "שאומר לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג - אם הוא בצנעה, אם ירצה - יעבור ואל יהרג, ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג - רשאי". ואילו הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ד') כותב נחרצות: "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר, הרי זה מתחייב בנפשו". כלומר, דינו כמאבד עצמו לדעת!

לביאור מחלוקת זו נדרש הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל, ה"ד (קובץ הערות סימן מ"ח ס"ק י"ז), שבעצמו נהרג על קידוש ה' על ידי הנאצים ימ"ש. רבי אלחנן עומד על הדברים באמצעות השאלה הבאה.

ברור מאלי, כותב רבי אלחנן, כי מחלוקתם של הראשונים, אם יהודי רשאי למסור את נפשו על קידוש ה' מתייחסת ליהודי שנכרי כופהו לעבור עבירה. ברם, הכל מודים, כי יהודי הנמצא במצב פיקוח נפש, כגון חולה שיש בו סכנה, חובה להצילו גם אם ההצלה כרוכה בעבירה על כל איסורי התורה, למעט שלש עבירות החמורות, והמבקש להחמיר ולהמנע מעשיית איסור - הרי הוא כשופך דמים!

מאליה מזדקרת השאלה, מה הבדל יש כיצד נוצר הפיקוח נפש, אם על ידי נכרי הכופהו לעבור איסור ואם לאו ימיתנו, אם מפני מחלה שתקפתו?

יש לומר, אומר רבי אלחנן, כי הטור והרמב"ם נחלקו ביסוד מצוות "קידוש ה'", האם היא מתייחסת לעשיית עבירות בפרהסיה בלבד, או שמא, כל המתנגד לכפייה לעבור על איסור תורה, שכל מטרתה היא לחלל את שמו יתברך, גם מקיים מצוות קידוש ה', אף על פי שהדבר נעשה בצנעה. כלומר, ברור לכל, כי החובה לעשות כן היא רק אם כופים אותו לעבור על מצוות התורה בפרהסיה, אך לא בצנעה [למעט שלש עבירות החמורות, שגם בצנעה], אך נחלקו אם מצווה זו שייכת גם בצנעה. הטור סבר, כי המוסר את נפשו מקיים מצוות קידוש ה'. מעתה, מאחר שמצוות קידוש ה' דוחה פיקוח נפש, שהרי חובה לעשות כן בפרהסיה, הרי הוא רשאי למסור את נפשו גם בצנעה. ברם, הרמב"ם סבר כי בצנעה אינו מקיים מצוות קידוש ה' כלל אם מוסר את נפשו, ולפיכך אסור הדבר והרי הוא כשופך דמים. רבי אלחנן חותם את דבריו בנידון זה: "ועדיין צריך עיון".

האמנם בתולה נשאת ליום הרביעי?

השבוע לומדי הדף היומי מסיימים את הפרק הראשון במסכת כתובות, פרק "בתולה נשאת ליום הרביעי". מלפנים תקנו חז"ל כי בתולה תנשא ביום הרביעי, ושני טעמים לדבר. האחד, כדי שאם תהיה לבעל טענה על הנישואין, שמקחו מקח טעות, יזדדו ויתלונן על כך למחרת בפני בית הדין היושבים בקביעות לדון בימי חמישי, בטרם תתקדש דעתו, ויבררו הדיינים את טענותיו. השני, כדי שהיום הראשון לנישואיהם יחול ביום חמישי, שהוא יום שניתנה בו ברכה לדגים בבריאת העולם ויזכו לברכה. לימים נאלצו חז"ל לבטל תקנה זו, כמבואר בגמרא בהרחבה.

כשניצוץ מיוחד בעיניו השיב: "באשוויץ! למדתי

דף יומי באשוויץ".

חשבתי שהוא מתלוצץ איתי. שאלתי עוד פעם והוא חזר וענה "באשוויץ" וסיפר לי כי במשך חודשים אחדים הוא עבד בכפייה במפעל לצינורות בטון. באותו מפעל היה נער פולני שנהג להביא כריך בכל יום, כריך בדף גמרא! ר' ברוך היה אוסף את הדף בכל יום, נכנס לתוך צינור בטון גדול ולמד דף יומי, בעוד חבר שמר עליו מבחוץ כדי שלא יתגלה ויבולע לו.

כן למד ר' ברוך דף יומי בתוך מחנה כפייה באשוויץ.

בהערכה רבה

ש. מ.

ירושלים, בית-וגן

★ ★ ★

ומכאן למכתב של ילדה שמוען לאביה, ולאחר שפעל את פעולתו עשה את דרכו אלני. מטבע הדברים נמנע בפרטים מזהים, אך עדיין ייחודיותו של הסיפור בעינו.

יהודי שזכה לקבוע עיתים לתורה בכל יום באמצעות השתתפות בשיעור הדף היומי, העתיק את מקום מגוריו באותה עיר. מגיד השיעור במקום מגוריו הקודם טרח למצוא עבורו שיעור מתאים במקום מגוריו החדש, כדי שלא תתבטל חלילה קביעותו.

הימים הטורפים של העברת הדירה התמשכו והתארכו. ו...הדף היומי נשכח. עד... שיום אחד הוא שב לביתו בשעת לילה מאוחרת. בני הבית נמו את שנתם והוא הבחין במכתב מונח על השולחן, בכתב ידה של בתו בת השתיים עשרה. המכתב נכתב על נייר מכתביות מקושט, מעוטר בפרפרים ובפרחים. הוא קרא את הכתוב ולבו נמס:

לאבא היקר! למה הפסקת ללכת ללמוד בדף היומי בלילה? זה הזמן ללמוד תורה. המשיח קרב ונא. למה אתה לא לומד? אל תהיה מוטריד מהדגים, כי אם תלמד תורה, ה' יעזור לך שלא יקרה כלום לדגים.

באהבה רבה

...

האב צחק ובכה. **צחק** על הדיגים. מסתבר שכשהיה שב לביתו עייף בשעות הערב, פרש למנוחה על הספה, מול האקורדיון. בתו סברה בתמימות כי הוא מתבונן בדגים מתוך דאגה להם...

הוא בכה מהתרגשות על שבמשך השנים שבהן השתתף בשיעור הדף היומי, הוא זכה להחזירי בכל בני ביתו, מבוגרים וצעירים כאחד, כי ציר החיים הוא לימוד התורה, עד שכשנאבק תקופת רפיון כל בני הבית חשו בהעדר אוירת התורה המיוחדת.

הוא חזר ללמוד. מיותר לציין.

אשריכם ישראל!!!

★ ★ ★

נחתום במכתב קצר ונוקב, שהתקבל מאת מגיד שיעור שליט"א.

לכבוד מאורות הדף היומי, הברכה והשלום.

ברצוני לספר לכם על התחזקות מיוחדת של אחד ממשותפי השיעור שאני מוסר בדף היומי, ויתכן שיהיה בכך חיוק לרבים מן הקוראים.

בין המשתתפים בשיעור שלי יש יהודי יקר המתנדב בארגון להצלת חיים. באחד הימים הוא הגיע לשיעור נסער ורוגש, וכך סיפר: היום קיבלתי 'קריאה' לבוא לבית בפתח תקווה שהיה סגור ימים רבים ועלו ממנו ריחות בלתי נעימים. פרצנו אל הבית ומה שמצאנו שם... ה' ירחם.

הוא פנה בקריאה לחברי השיעור: "טוב שלא ראיתם את זה, אבל אני רוצה לומר לכם, שעבורי המראה המחריד משמש כדברן ודחף עצום להתחזק בקביעות עיתים לתורה. נכון שכולנו יודעים, דע מאין באת ולאן אתה הולך", אבל אינה דומה שמיעה לראייה. ידידי, הבה ננצל כל רגע!

באוירה מיוחדת זו נפתח השיעור באותו יום, מסיים מגיד השיעור, ואני חייב לציין שכבר חלפה

תקופה ארוכה מאז, ועדיין רישמה של אותה התחזקות לא פג מקרבנו.

בברכה
(---)
אלעד

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: תד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף טז/ב כיצד מרקדין לפני הכלה

ראוי לרקוד לפני הכלה

אמרו בעלי המוסר בנובהרדוק דרך צחות: מדוע יש לרקוד לפני הכלה דוקא? מפני שהכלה "מפקדת דעתה ורצונה" בבואה להתקדש (כמבואר בר"ן נדרים ל/א), ומי שיכול להפקיד רצונותיו ולבטלם בפני האחר, ראוי לרקד לפניו...

דף יז/א כי סמכו רבנן לרבי זירא שרו ליה הכי

מדוע שרו לרבי זירא שיר של כלה?

כתב החיד"א (פתח עינים):

מדוע שרו בסמיכת רבי זירא שיר זהה לשיר ששרו במערבא לבלה?

מפני שמבואר במסכת סנהדרין שרבי זירא מנע

עילוי נשמת

ה"ר **בנימין ברוך המער** ז"ל

ב"ר אברהם ז"ל

נלב"ע א' באדר תש"ס

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

ה"ר **ישעיה נפתלי שוורץ** ז"ל

ב"ר טוביה אליעזר ז"ל

נלב"ע כ"ו בשבט תשכ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידינו ה"ר **טוביה אליעזר שוורץ** ומשפ' שיחיו - בני ברק

עילוי נשמת

ה"ר **מאיר קאהן** ז"ל

ב"ר שמואל צבי הי"ד

ומרת **מלכה צביה קאהן** ע"ה

ב"ר זכריה הי"ד נלב"ע כ"ו בשבט תשכ"ט

ולע"נ מרת **שרה פרומה וייץ** ע"ה

ב"ר מאיר ז"ל

ורפאל וייץ ז"ל ב"ר יצחק ז"ל **תנצב"ה**

הונצחו ע"י בנימין וז' לאה קרניאל שיחיו

לעילוי נשמת

ה"ר **יחזקאל עקשטיין** ז"ל

ב"ר דוד ז"ל נלב"ע כ"ד בשבט תשס"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י משפחת

ה"ר **דוד אקשטיין** שיחיו - בלגיה

בשולחן ערוך (יו"ד סימן קע"ט סעיף ב') כתב: "נהגו שאין מתחילין בב' ובד'", היינו: אין עושים דבר חדש בימים שני ורביעי, כגון, עסקה, רכישה, נישואין וכדומה. הגר"א מציין על אתר, כי מקור הדברים בזוהר הקדוש. הגר"י סופר שליט"א מערלוי כותב (אפריון חתנים סימן ד'), כי בתקנת חז"ל משכבר הימים להנשא דווקא בימי רביעי, אין סתירה למנהג זה, שכן, בימים עברו האירוסין [-קידושין] והנישואין נערכו בהפרש זמן גדול, כשנה תמימה, ולפיכך, אין מניעה לערוך נישואין ביום רביעי, כי אינם התחלה של דבר חדש, שהרי האירוסין נעשו לפני כן.

אכן, בימינו, עת המנהג הוא לערוך במעמד אחד את האירוסין ואת הנישואין, יש מאנשי מעשה המקפידים שלא לערוך חתונה בימי שני ורביעי, מפני האמור בשולחן ערוך, שאין להתחיל דבר חדש בימים אלה.

השידוך - התחלת הנישואין: עם זאת, כותב הגר"י סופר שליט"א מערלוי, כי רוב רובם של אנשי המעשה והמדקדקים אינם מקפידים בכך, שכן, הרי אסור לקדש ללא שידוך לפני כן, כמבואר בגמרא (קידושין יב/ב) ובפוסקים (רמב"ם הלכות אישות פרק ג' הלכה כ"א). השידוך הוא הנחשב, איפוא, כהתחלה, ולא הקידושין והנישואין. אכן, הוא מעיד כי יש המדקדקים ביותר שלא לסיים שידוך ולערוך "תנאים" בימי שני ורביעי, מפני האמור (אפריון חתנים עמוד י"א - י"ב).

מעניין לציין, את דברי החתם סופר (בחיידושי למסכתנו ג/ב ד"ה מה אונס) המביא מהירושלמי, כי בליל רביעי, אור ליום רביעי, ישנם כשפים, ולכן אין כדאיים נישואין ביום שלישי משום שהלילה שלאחריהם אינו מסוגל וראוי. אולם, הגר"י סופר שליט"א כותב, כי המעין בדברי החתם סופר ייווכח לדעת, כי דבריו אמורים במקום שכשפים שכיחים בו, אך בשאר מקומות אין מניעה לקבוע נישואין ביום שלישי, שהוא יום שנכפל בו "כי טוב", וכך נהגו העולם.

כתובה - מדאורייתא או מדרבנן?

הנושא בתולה, כותב לה כתובה בה הוא מתחייב לה מאתיים זוז, אם יגרשנה או ימות לפניו. בפרק זה אנו לומדים כי נחלקו תנאים אם חיוב זה הוא מן התורה או מדברי חכמים. להלכה, נחלקו הראשונים כיצד לפסוק.

מלבד המחלוקת על אודות מקור חיוב זה, נחלקו הראשונים על שיעורו.

ידוע, כי הבעל מתחייב לאשה מאתיים זוז. ברם, ידוע גם כן כי ישנן שתי מערכות של מטבעות, "כסף צורי" - מטבעות שבערכם נקובים הסכומים הכתובים בתורה, ו"כסף מדינה" - בערכם נקבו חז"ל בקבעם סכומים. ערכו של "כסף צורי" הוא פי שמונה מ"כסף מדינה". "זוז מדינה" שווה, איפוא, שמינית מ"זוז צורי". מהו, איפוא, ערכם של מאתיים הזוזים שמתחייבים בכתובה, האם "כסף צורי" או "כסף מדינה"?

הדעת נותנת, כי שאלה זו תלויה במקור חיובה של הכתובה. אם חיובה מן התורה - "כסף צורי". אם חיובה מדרבנן - "כסף מדינה". אכן, הרמב"ם והר"ף הסוברים שחיוב כתובה הוא מדרבנן, נוקטים כי מתחייבים מאתיים זוז של "כסף מדינה" וכן פסק מרן המחבר בשולחן ערוך (אהע"ז סימן ס"ו סעיף ו). ואילו בעלי התוספות, ר"י ורבינו תם, פוסקים שחיוב כתובה מן התורה, ולפיכך הם מורים כי מתחייבים בה "כסף צורי". אולם, מעניין להתוודע לכך כי שניים מרביתנו הראשונים סוברים כי שני הנושאים אינם כרוכים זה בזה.

הרא"ש (פרק א' סימן י"ט) כותב, כי חיוב הכתובה הוא **מדרבנן**, אך הם תקנוה בכסף **דאורייתא**, "כסף צורי", שערכו רב, כדי שלא תהא קלה האשה בעיני בעלה להוציאה בכל עת שיחפוץ, וכשיטתו פסק הרמ"א (שם). ואילו הרמב"ן חולק וסובר להיפך, כי אף על פי שתקנת כתובה היא מן התורה, לא קבעה התורה כמה יהיה שיעור הכתובה וחכמים הם שקבעוהו, ומכיוון שכן, הכתובה נחשבת כמי שנקבעה על ידי חכמים, שקבעו את שיעוריהם ב"כסף מדינה" (ראה "חלקת מחוקק" סימן ס"ו ס"ק כ"ב).

מחלוקת השולחן ערוך והרמ"א, כמי מן הראשונים לפסוק, באה לידי ביטוי גם בנוסח הכתובה. בנוסח הכתובה שנוהגים בו בני עדות המזרח כותב החתן לכלה שהוא מתחייב מאתיים זוז "דחזי ליכי" = הראויים לך. בנוסח בני אשכנז נכתב "דחזי ליכי **מדאורייתא**" = הראויים לך מן התורה.

בני עדות המזרח נוהגים כך, מפני שלדעת הבית יוסף תקנת הכתובה היא מדרבנן בלבד, ולפיכך, אם יכתבו בכתובה שהחיוב הוא מדאורייתא, יש אומרים כי היא פסולה, לפי שכתובים בה דברים שאינם נכונים (ראה רמב"ן ור"ן להלן ק/א, ריטב"א י/א, ותשב"ץ חלק ב' סימן קפ"ב). לעומת זאת, לדעת הרמ"א, שתקנת כתובה מדרבנן, אך הם חייבוה לפי כסף של תורה, ניתן לכתוב בכתובה "דחזי ליכי מדאורייתא" מפני שכוונת הדברים שמאתיים הזוזים, של תורה הם, כסף צורי (עיין רמ"א שם ובנו"כ).

לסיום נציין, כי גם אם חיוב כתובה הוא מדרבנן בלבד, נהגו בה מאז ומקדם. בחז"ל מובא כי יוסף הראה לאביו שטר כתובה שכתב לאשתו אסנת, שנים רבות לפני מתן תורה (ראה רש"י בראשית מח/ט).

פרטים מעניינים על אודות שטר הכתובה

במאמר הקודם עסקנו במחלוקת, אם חיוב הכתובה הוא מן התורה, או שתוקן על ידי חכמים. בחיוב זה [שאם יגרשה או ימות הוא מחייב לה מאתיים זוז - לכתולה, או מנה - לאלמנה] מתחייב הנושא אשה, גם אם החיוב אינו נכתב עלי גליון, אך חז"ל תקנו לכתוב חיוב זה בשטר [כך נהג גם יוסף הצדיק, בעת נשאו את אסנת - רש"י בראשית מח/ט], ואף אסור לאדם לשהות עם אשתו בלא שטר כתובה.

כתיבת הכתובה על נייר משתמר: כדי שהכתובה תשמר לאורך שנים, כותבים אותה על גבי נייר המשתמר (מהר"י פלאגי, יפה ללב חלק ד' אהע"ז סימן קכ"ד סעיף א') ולפיכך המליץ הלבוש בתקופתו, לכתבה על גבי קלף (לבוש, הובא שם).

מתי תקנו לכתוב את הכתובה?

בגמרא אין בנמצא מקור לכך. להלן בגמרא (פב/ב) נאמר אמנם, "בראשונה היו כותבין לבתולה מאתיים ולאמנה מנה", אך בעלי התוספות על אתר (ד"ה בתחלה היו כותבין) מבהירים: "פירוש, היו מייחדים לה כתובה". כלומר, ייחדו מעות שישמשו לתשלום דמי הכתובה, במקרה הצורך.

כך או כך, יותר מעניין וחשוב לדעת, מה היה נוסח הכתובה המדויק שנהג בתקופת חז"ל. ברם, הנוסחאות שרווחו בזמננו אינם ידועים כיום, מפני שלא הגיעו לידינו, למעט נוסחאות בודדות מבבבא בת שמעון - אשה עתירת ממון בתקופת בית המקדש השני - שהתגלו לאחרונה באוסף שטרות ומסמכים שהיו שייכים לה (ראה משפט הכתובה).

נוסחאות הכתובה הנוהגים בימינו, מקורם מתקופת הגאונים ואילך, כגון, מסידור רב סעדיה גאון, תשובות רבינו גרשום מאור הגולה, ועוד.

נוסח הכתובה נכתב בלשון ארמית, והוא נכתב כעדות מפי עדים המעידים שחתן פלוני קידש אשה פלונית והתחייב לה כתובה ו"תוספת כתובה"; הודה שקיבל ממנה נכסים בשווי מסויים; מתחייב לה חיובי בעל לאשה, מזונות, פרנסה וכו' ושיעבד בפניהם את כל נכסיו לחיובים אלה.

בכל הקהילות והעדות רווח נוסח אחיד, פחות או יותר. בני עדות המזרח נוהגים להוסיף קטע ארוך על אודות התנאים שבני הזוג מתנים ביניהם, כגון, התחייבות הבעל שלא לשאת אשה נוספת - על כך במאמר נפרד בגליונות הבאים, אי"ה. מעניין לציין, את המנהג הבא.

מדוע המילה הראשונה בכתובה - גדולה ובולטת? המילה הראשונה בכתובה היא היום בו נערכים הנישואין, כגון: "בראשון לשבת...". רבים נוהגים להשתמש בכתובה שהמילה הראשונה, הלא היא יום הנישואין, כתובה בכתב גדול ובולט, בראש הכתובה, בשורה נפרדת.

נוהג זה מתואר כבר לפני מאות שנים על ידי הפוסקים (ראה יד אהרן למהר"א אלפנדר, אהע"ז סימן ס"ו הגה"ט אות מ"ה, ודבר משה לר"מ ארמליו, חלק ג' אהע"ז סימן ט'), אשר נדרשו לדון בו, לאור דברי השולחן ערוך (ח"מ סימן מ"ב סעיף ג'), כי בעת כתיבת שטר יש להזהר ש"יהיה הכתב מיושר ושווה בכל דבריו", כדי שלא ניתן יהיה אחר כך להוסיף ולכתוב דברים נוספים על גביו. הפוסקים דנו בדבר והכשירו כתובה מסוג זה (ראה משפט הכתובה חלק א' עמוד קכ"ח).

חקירה מקיפה על אודות מקורו של מנהג זה העלתה, כי בדרך כלל נהגו לעשות כן כאשר החופה התקיימה ביום רביעי בשבוע, ביום בו תקנו חז"ל שבתולה תנשא, ולפיכך הדגישו באופן בולט כי חופה זו נערכת ביום רביעי... לאחר מכן הועתק הנוהג גם לכתובות של נישואין שאינם נערכים בימי רביעי (שם עמוד קכ"ט).

עצמו מלהסמך עד ששמע שיש בכך כפרת עוונות. בירושלמי (ביכורים) אף הוזכר, כי שמע שהושו החתן והעולה לגדולה לכפרה זו. מאחר שרבי זירא השווה עצמו לחתן וכלה וגם הוכיח במעשהו זה ענוה גדולה, רצו לרמוז על כך בעת סמיכתו ושרו לו כפי ששרים לכלה - לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן; להורות באו כי אינו צריך לכך לפי שהוא מעלה חן בעיני אלקים ואדם כי צדיק גמור הוא.

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

בדרך, בבית, בעבודה,

24 שעות ביממה

מתחברים לשיעור המרתק

להאזנה חייגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר בכל יום משנה אחת הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם!

חייג עכשיו:

1-700-500-151

או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

